

(Глобус 23. 8. 2010)

Др. Сњежана Кордић, хрватска лингвистица, која је 15 година предавала на свеучилиштима у Њемачкој и све то вријеме полемизирала с истакнутим језикословцима тврдећи да су хрватски и српски један језик, говори о језичном пуризму као политичкој манипулацији

Угледна хрватска лингвистица Сњежана Кордић својом новом књигом “Језик и национализам” проговорила је о језичном пуризму, али највећу полемику у лингвистичким круговима изазвало је њезино доказивање да се у Босни и Херцеговини, Хрватској, Србији и Црној Гори говори истим језиком.

Знанственица “бриљантне каријере”, како је описују медији у сусједној БиХ, рођена је 1964. у Осијеку, гдје је завршила студиј кroatистике. Почела је знанствени рад 1990. као истраживач-приправник из подручја лингвистичке кroatистике на Осјечком свеучилишту.

Године 1991. прешла је на Филозофски факултет у Загребу, гдје је примљена за асистента на Катедри за савремени хрватски језик Одсјека за кroatистику.

Чим је завршила постдипломски студиј лингвистике у Загребу, понуђено јој је да у Њемачкој настави свеучилишни рад. Ондје је 2002. стекла статус хабилитираног знанственика. Предавала је петнаестак година као знанствени сурадник, доцент и професор на свеучилиштима у Bochumu, Munsteru, Берлину и Франкфурту те објавила низ знанствених радова о језику.

У својим академским радовима, који су изазвали жустре реакције ХАЗУ и хрватских језикословаца, Сњежана Кордић бави се језичном политиком у Хрватској,

социолингвистиком, називима језика, српскохрватским језиком, језичним пуризмом, језичном културом...

Од седамдесетак хрватских велепосланика само је један од њих у свом животопису навео да говори и разумије српски. Чудите ли се тому? Требају ли навести да говоре и разумију српски - или се то подразумева?

- Ми подразумевамо, али нетко са стране не подразумева. Неки Британац, Талијан или Пољак неће доћи на идеју да се толико добро разумијемо да нам не треба превођење. Он види називе језика “хрватски”, “српски”, “босански”, “црногорски”, и зато, наравно, мисли да је ријеч о четири различита језика. А код различитих језика потребно је превођење јер је разумијевање или знатно отежано или немогуће. Тако да је вашим питањем указано на протурјечности око назива језика које су већ уочили упућенији иноземни стручњаци. Напримјер, Bernhard Gröschel упозорава да “службени називи језика могу постићи функцију прикривања стварности, поготово код странаца који нису добро упоз-нати с приликама у одређеној земљи и с језиком”. А кад један домаћи дипломат наведе да уз енглески и њемачки зна и српски, онда имамо оно што Дубравко Шкиљан описује као “анегдотални карактер ситуације у којој је сваки Хрват од рођења полиглот, јер осим властитог језика познаје и један страни језик, српски”.

Зашто не волимо чути да говоримо исти језик? Што је то што нам смета?

- Направљено је да нам смета спомињање било какве везе са српском нацијом. То је показатељ владавине национализма код нас.

А откуд је национализам код нас толико везан баш за језик? Ствар је у томе да су националне политичке елите на простору бивше Југославије кренуле прије неколико десетљећа у прављење самосталних држава с неточним ставом да нације не могу постојати нити имати самосталну државу ако немају језик различит од других нација. Зато су увјеравали себе и друге да говоре различитим језицима. Сада, кад имају засебне државе, и даље инзистирају на тврдњи да се ради о различитим језицима јер се плаше да би свијест о истости језика могла утјецати у смјеру поновног уједињавања држава. Таква стрепња је, наравно, бесмислена јер истост језика не доводи у питање постојање засебних националних држава. Иначе не би постојала аустријска држава и нација, канадска држава и нација, и већина других држава и нација у свијету.

У какву су односу нација и језик данас у Хрватској, а у каквоме би требали бити?

- Услијед спреге језикословаца и владајуће политичке идеологије проширено је у јавности схваћање да је језик пресудан за опстанак нације. Није згорега споменути да је Christopher Hutton подударно схваћање затекао у Трећем Рајху, кад је јавност увјеравана да “однос према материнском језику је кључ за опстанак људи као расне или етничке заједнице”. Данас би се у Хрватској коначно требали суочити с опћепознатом чињеницом да, цитират ћу Liaha Greenfelda, “не постоји један према један подударање између језика и нације, какво би нужно морало постојати кад би језик био одредница нације”.

На који начин политика дефинира однос између нације и језика? Је ли за национални идентитет језик важан?

- Манипулацијом је на нашим просторима произведено увјерење да национални идентитет овиси о језику. Али тко жели имати објективан увид у однос између језика и нације, може наћи низ аутора који расвјетљавају ту проблематику. Аустријски лингвисти су утврдили, цитират ћу Rudolfa de де Cilliu, да “питање језика има заиста слабо значење за симболичку вриједност аустријског идентитета”. А унаточ томе Аустријанци себе итекако сматрају припадницима аустријске нације.

Је ли реално да ће, кад све земље бивше Југославије буду чланице ЕУ, сваки језик бити засебно заступљен или ће службени документи садржавати такозвану БХС-варијанту? Како коментирате велике расправе које се о тој теми већ воде у Хрватској?

- Расправе су непотребне јер ЕУ одавно има правилник по којем аутоматски поступа кад нека држава постаје њена чланица, па као што га је примијенила код претходних држава чланица, тако ће га примијенити и у нашем случају.

Хрватски језикословци нису задовољни праксом Суда у Хаагу јер не нуди истовремено три преводитеља...

- Суд у Хаагу замолио је два угледна свеучилишна професора из Америке, Mortona Bensona и Waulesa Brownea, да стручно процијене је ли потребно имати три преводиоца. Оба професора су независно један од другог извијестили Нааг да то није потребно јер су разлике подједнаке као између британске и америчке варијанте енглеског језика, а код њих није потребно превођење.

Ви редовито водите и полемику с ХАЗУ-ом јер дио интелектуалне заједнице доживљава ЕУ као непријатеља који ће Хрватима одузети језик и идентитет. Одакле толика бојазан?

- У стварности, наравно, не постоји разлог за такве параноидне сценарије. Њих лансирају зато да би се нација хомогенизирала, и зато да би онај тко лансира те сценарије предочавао себе као спаситеља нације и добивао различите облике политичке подршке. Лансирају се и зато што повећавају национализам у друштву, а национализам је, према Heinrichu Winkleru, “јакко погодан за скретање пажње с унутрашњих потешкоћа”.

Је ли кулминација језичног пуризма била у 90-има, у Туђманово доба? Је ли то инзистирање на језичном чистунству сада спласнуло, или ипак није?

- Данас се може наћи понеки издавач или уредништво код којег се ситуација смирила, али с друге је стране у школски систем уведен пуризам као обавезни дио наставног програма. И у свим уџбеницима се, по уредби Министарства, употреба језика пуристички регулира. А израженост пуризма знак је изражености национализма. Познато је, како наводи George Thomas, да “се национализам и пуризам обично појављују заједно, једнаког интензитета”. Исти аутор се позабавио баш нашом језичном ситуацијом и утврдио да је и прије 90-их “антисрпски пуризам служио као прецизан барометар хрватских националистичких осјећаја”.

Зашто значајан дио хрватских лингвиста инзистира на језичном пуризму? Кога у Хрватској сматрате највећим заговорником чистоће језика и које су посљедице тога?

- Бригитта Бусцх је такођер истраживала пуризам у Хрватској и закључила да га “форсирају првенствено одређени политички кругови и самозвани заштитници језика у образовању и медијима”. О посљедицама такве језичне политике писала је Sabine Riedel, упозоривши да је у Хрватској “језична политика у служби идентитета већ досегла ступањ на којем се ради о ограничавању слободног кориштења језика”. Код нас пуристи упорно понављају људима да језик који користе није исправан. То може имати и додатне посљедице. Hans Goebel каже да “данас знамо да репресивно и мисионарски вођена језична и културна политика може произвести колективну неурозу као посљедицу осјећаја кривње”.

Хрватски језикословци и Стјепан Бабић говорили су да због ваших ставова “поткопавате темеље хрватске државности”.

- Ствар је у томе да су хрватски језикословци сами себе односно своју професију прогласили темељем хрватске државе да би били важни у друштву. Па кад се лингвистички покаже да они немају што тражити у тим темељима, то им се, наравно, не свиђа. Повод оптужбе је што сам навела да је одредба о службеном језику сувишна у Уставу. Знамо да бројне државе сасвим добро функционирају без такве одредбе, почевши од нама сусједне Мађарске па све до великих држава попут Њемачке, Велике Британије, Сједињених Америчких Држава. Уосталом, Daniel Nettle је установио да 98 посто језика у свијету нема никакав службени статус.

У својој књизи доказујете да се разумијемо и да имамо заједнички стандардни језик. Који су главни аргументи за то?

- Постоје три објективна и знанствено релевантна критерија: међусобна разумљивост, омјер подударности наспрам разлика, а код трећег критерија се гледа је ли свим дотичним нацијама стандардни језик штокавски или је некој од нација стандардни језик, на примјер, чакавски. За мјерење ступња међусобне разумљивости постоје већ пола стољећа у лингвистици поуздано структурирани тестови. Гранична зона за уврштавање у исти језик налази се између 75 и 85 посто међусобне разумљивости. У нашем се случају и не доводи у питање да смо изнад тог постотка.

Што се тиче омјера подударности наспрам разлика, доминирају подударности на свим језичним разинама. Не могу их овдје навести све, али за илустрацију навест ћу барем једну. На примјер, о структури слога Пер Јацобсен показује да је иста без обзира је ли

ријеч о стандардном језику у Загребу, Београду, Сарајеву или Подгорици. А на основи теорије Копенхашке лингвистичке школе, с њеним најзначајнијим представницима Louisom Hjelmslevom и Hansom Ulldalom, произлази да се структура слога може сматрати ДНК профилем језика.

О трећем критерију можемо још за упућеније читатеље напоменути да је већ и оснивач теорије о полицентричности језика социолингвист Heinz Kloss дефинирао да се ради се о полицентричном стандардном језику ако његове варијанте “почивају на истом дијалекту или на два јако сродна дијалекта”.

Што значи да је језик полицентричан?

- То значи да заједничким језиком говори неколико нација у неколико држава, и да међу њима постоје препознатљиве разлике, али оне не спречавају течну комуникацију. Тај стандардни језик, дакле, има неколико центара, па се зато у социолингвистици назива полицентричан, наспрам моноцентричног језика какав је мађарски или словенски. Полицентричан језик је, на примјер, енглески, њемачки, француски, шпањолски, португалски, низоземски, арапски и бројни други. Сваки од њих састоји се од неколико стандардних националних варијаната, и оне су међусобно равноправне. У нашем случају постоје четири варијанте.

Подразумијева ли полицентричност да би језик требао промијенити име?

- Овај језик је откад је постао стандардни у 19. стољећу па до данас читаво вријеме полицентричан, што значи да се на том плану ништа није промијенило. Будући да језик у лингвистици мора имати своје име, а да народ за тај полицентрични језик користи разноврсна имена, филолози с њемачког говорног подручја увели су средином 19. стољећа дводијелну ознаку језика. Дводијелна ознака не значи да су њоме обухваћене само именоване двије компоненте, него да су оне рубови језичног подручја у које је укључено и оно што се налази између њих. Како чак и Далибор Брозовић истиче, по истом моделу именовања настао је и назив “индоевропски” јер укључује и перзијски и арменски који се налазе између Индије и Европе. Називи из знаности, наравно, не обавезују ништа обичне људе. Као што обични људи не морају говорити да иду купити натријев хлорид, тако се од њих није тражило и не тражи се да користе дводијелну ознаку језика.

Нисмо мање Хрвати зато што говоримо исто као Срби

Пише: Сњежана Кордић
недеља, 26 септембар 2010 15:22

(разговор водила: Бисера Фабрио)